

Förbered din verksamhet för fredstida kriser och höjd beredskap

🕒 Senast genomgången:

🕒 Nästa planerade översyn:

Som lantbrukare är du en viktig resurs för Sveriges beredskap genom din livsmedelsproduktion. Här finns tips på hur du kan stärka ditt företags motståndskraft. Varje företag är unikt och checklistan kanske inte täcker alla punkter som kan vara relevanta för just din verksamhet. Den är mer tänkt att fungera som en start i arbetet med att höja er motståndskraft. För att få en överblick, skriv gärna ut checklistan dubbelsidigt i A4 och spara den i en pärm.

SÄKRA KRITISKA RESURSER OCH STÄRKT LAGERHÅLLNING

Ökad lagerhållning är ett effektivt sätt att öka företagets motståndskraft. Använd checklistan nedan för översyn. Fyll även i följande uppgifter för bättre uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐

Ansvarig:

- ☐ Lagra viktiga förnödenheter i så stora mängder som möjligt. Exempelvis diesel, gödsel, utsäde, bekämpningsmedel, fodertillsatser och semindoser.
- ☐ Skapa ett förråd av reservdelar till viktiga maskiner och utrustning. Exempelvis traktorer, utgödslingssystem, utfodringssystem och dricksvattensystem. Se till att det inom företaget finns kompetens att själva kunna reparera viktig utrustning.
- ☐ Ska ni byta maskiner? Ta reda på om ni kan få investeringsstöd för att köpa maskiner som går på drivmedel som tillverkas i Sverige, exempelvis el biogas eller HVO100. Se till att det är balans mellan djurantalet och arealen. Om den egna arealen är för liten, se över möjligheten till mellangårdsavtal.
- ☐ Planera så att du under ett normalår odlar mer foder än årsförbrukningen, för att bygga upp ett rullande lager.
- ☐ Anpassa lagringssystem för att undvika tillväxt av mögel och förskämning. De ska vara utrustade för att klara höga luftfuktigheter och extremväder med bra ventilation och skydd mot vatteninträngning.

FUNDERA: HUR STORT LAGER BEHÖVS?

Det finns inget enkelt, färdigt svar. Men varje företagare bör försöka göra en uppskattning av vad som är rimligt för just den egna verksamheten. Ta först reda på hur stor förbrukningen är i nuvarande produktion. Hur ofta kan lagret fyllas på i normala fall? Kan behovet tänkas öka i händelse av olika krissituationer? Hur viktig är varan för produktionen? Har varan en begränsad hållbarhet eller livslängd? Oavsett vad du lagrar, se till att ha omsättning på lagret för att minimera svinn – använd det äldsta först.

EKONOMISK BEREDSKAP

För att stärka företagets motståndskraft och förmåga att hantera oväntade utmaningar är det viktigt att utveckla en strategi som fokuserar på ekonomisk stabilitet och säkerhetsmarginaler. Fyll i för uppföljning:

Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Se över möjligheterna att förbättra företagets resultat. Ett ekonomiskt starkt företag har en bättre förmåga att stå emot störningar, och även återhämta sig efter en störning.
- ☐ Se till att företaget har en buffert för oförutsedda kostnader och inkomstbortfall. Försök skapa en ekonomisk reserv för att kunna köpa in foder, bränsle eller annan nödvändig utrustning i en kris.
- ☐ Ta reda på vilka statliga stöd och försäkringar som kan hjälpa i en krissituation.
- ☐ Se över försäkringar för att kunna täcka skador på byggnader, djur och utrustning vid en kris.

SKYDDA GÅRDENS ANLÄGGNINGAR

Yttre påverkan av naturkrafter eller människor kan göra stor skada på gårdens anläggningar. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Se till att byggnader, djurstallar och lager är väl skyddade mot eventuella skador, genom exempelvis överspänningsskydd, brandskydd, översvämningsskydd och sabotage- och stöldskydd.
- ☐ Stärk säkerheten kring gården med kameror och andra övervakningssystem.
- ☐ Se över gårdens digitala säkerhet. Det kan handla om att se till att företagets datorer har virusskydd och brandvägg, att säkra lösenord används (en kombination av bokstäver, siffror och symboler) samt att säkerhetsuppdateringar installeras.

FUNDERA: ÄR DET DAGS FÖR OM- ELLER NYBYGGNATION?

Ska ni bygga om eller bygga nytt? Fundera på hur ni kan skapa lösningar som innebär mer utrymme eller fler möjligheter. Kan du göra stallen mer lättarbetade och möjliggöra god djurhälsa, samtidigt som du minskar beroendet av teknisk utrustning? Bygg för att klara av stormar, åska, brand, skyfall, värmeböljor och kraftig kyla med mera. Planera byggnader för både inre och yttre smittskydd.

SÄKERSTÄLL GOD DJURHÄLSA

Att arbeta med förebyggande djurhälsa och smittskydd i ett fredstida normalläge gör djuren mindre sårbara i en kris och ökar gårdens motståndskraft. Friska djur har en högre produktionseffektivitet, vilket ökar lönsamheten. Fler djur per gård kan däremot öka risken för smittspridning inom gården. Smittskydd och djurhälsa handlar mycket om kunskap och rutiner men ibland behövs investeringar i byggnader och utrustning. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Sätt samman ett hemmaapotek med receptfria läkemedel och förbrukningsvaror som förbandmaterial och desinfektionsmedel samt recept på sådant du kan tillverka hemma (exempelvis vätskeersättning och koksaltlösning).
- ☐ Se till att djuren är vaccinerade mot smittsamma sjukdomar som kan spridas vid förflyttning eller ökad kontakt med andra djur.
- ☐ Ta i samarbete med veterinärer fram en beredskapsplan för sjukdomsutbrott.
- ☐ Planera för avlivning och hantering av kadaver. Förbered för ett katastrofscenario där avlivning måste ske av många eller alla djur på kort tid.
- ☐ Gör en evakueringsplan för både människor och djur om det skulle bli nödvändigt.
- ☐ Identifiera säkra platser där både personal och djur kan skyddas i händelse av en akut nödsituation som till exempel brand.
- ☐ Skaffa gärna egen verkstol/behandlingsbox vilket underlättar hantering av djur som behöver behandlas/verkas.
- ☐ Kalvarna är de känsligaste djuren på gården och flera av dem är dina framtida kor. Ta därför fram en plan för hur du kan prioritera kalvarnas behov i händelse av kris.

KOM IHÅG: FRISKA DJUR ÖKAR GÅRDENS MOTSTÅNDSKRAFT

För att öka gårdens motståndskraft är det viktigt att kontinuerligt arbeta förebyggande med smittskydd och djurhälsa. Friska djur har högre produktionseffektivitet, vilket både minskar risken för produktionsbortfall vid kriser och ökar lönsamheten. Smittskydd bygger på kunskap och rutiner, men ibland krävs även investeringar i byggnader och utrustning för att minska smittrisen, särskilt på gårdar med många djur. Med ett förändrat klimat kan nya smittor och smittvägar uppstå, och det gör det förebyggande arbetet ännu viktigare.

FUNDERA: KONTROLLERAD NEDSTÄNGNING KAN BLI NÖDVÄNDIG

I vissa allvarliga krissituationer kan det bli omöjligt att upprätthålla sin produktion på oförändrad nivå. Om störningar i infrastruktur som exempelvis el, drivmedel och transporter och därmed insatsvaror kan antas bli långvariga eller återkommande påverkas produktionen. I sådana situationer kan minskad belägningsgrad bli nödvändigt. Detta för att exempelvis viktiga foderkoncentrat ska räcka längre, djurskyddet ska kunna upprätthållas även om slaktköer uppstår och att smittrycket ska minska om vacciner eller läkemedel saknas.

Sådan anpassning till rådande omständigheter kallas kontrollerad nedstängning, och bör vara en del av beredskapsplaneringen på gård. Det kan handla om att avstå att starta en ny produktionsomgång, välja att inte sätta in lika många djur eller att inte betäcka lika många djur. I yttersta fall handlar det om att kunna avliva vissa djurgrupper eller stallar för att kunna upprätthålla en mindre del av produktionen.

I vilka situationer skulle kontrollerad nedstängning bli aktuellt för dig?

SÄKERSTÄLL DJURFÖRSÖRJNING I VERKSAMHETEN

Nötkreatur har relativt långa generationsintervall. För att inte en kris ska orsaka långtgående negativa effekter gäller det att säkra reproduktionen. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐

Ansvarig:

- ☐ Ta reda på om tekniska hjälpmedel för brunstdetektion fungerar utan internet och ström. Om de inte gör det, ta fram rutiner att använda vid avbrott.
- ☐ Utbilda dig till djurägarseminör och ha ett hemmalager av doser. Det minskar sårbarheten vid logistikstörningar. Se till att ha beredskap för att kunna få hem flytande kväve.
- ☐ Se över om du har möjlighet att hålla och hantera hanliga avelsdjur om det skulle behövas. Kan handjur delas med grannar? Ha en plan för att kunna upprätthålla biosäkerhet och arbetsskydd om tjur ska användas.
- ☐ Se över om man kan ordna regional förenklad spermasamling och seminera med färsk, kyld sperma.

FÖRBERED FÖR BRIST PÅ ARBETSKRAFT

Lantbruksföretag är beroende av arbetskraft. Förutom den egna personalen är produktionen även beroende av arbetskraft från externa företag som utför service, reparationer, rådgivning och djurhälsovård. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Säkra kritisk kompetens. Utbilda personal för att kunna hantera flera olika arbetsuppgifter. Se till att det finns två eller flera personer som kan hantera alla arbetsuppgifter eller maskiner. Att endast en person kan utföra vissa uppgifter är mycket sårbart.
- ☐ Utveckla planer för att upprätthålla driften med minskad personalstyrka eller brist på utrustning.
- ☐ Dokumentera rutiner och instruktioner tydligt för att underlätta att ny personal snabbt kan sättas in i arbetet.
- ☐ Kombinera skriftliga instruktioner med bilder eller visuella hjälpmedel för att göra dem ännu lättare att förstå och följa.
- ☐ Överväg att investera i automatisering eller mekanisering av arbetsprocesser där det är lämpligt. Men var medveten om att automatisering och mekanisering kan öka beroendet av fungerande IT, energi, underhåll och reservdelar.

SKAPA OCH UPPRÄTTHÅLL SAMVERKAN

I många fall är det lättare att hantera en kris om man samarbetar med andra. Fyll i för uppföljning: Status:

Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Bygg nätverk och ha god kontakt med grannar, lokala lantbrukare, avbytare, hantverkare, rådgivare och veterinär med flera så att hjälpen är nära vid behov.
- ☐ Lista externa kontakter och samarbetspartner (andra lantbrukare, lokala företag, myndigheter) som kan vara viktiga i en krissituation. Att skapa och upprätthålla goda relationer till dessa underlättar arbetet i en kris.
- ☐ Förbered avtal eller överenskommelser för resursdelning eller hjälpinsatser.
- ☐ För dialog med era affärskontakter hur de kan bidra till att stärka ert företags beredskap.

DIVERSIFIERA VERKSAMHETEN

Att bredda och variera verksamheten, både produktionsmässigt och försäljningsmässigt, kan öka företagets motståndskraft vid störningar och även minska sårbarheten. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐

Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Överväg att diversifiera produktionen för att minska beroendet av enskilda grödor eller djurslag.
- ☐ Utveckla nya inkomster eller fler verksamhetsgrenar som kan vara mer robusta i kristider. Det kan handla om småskalig förädling av produkter eller direktförsäljning till konsumenter.
- ☐ Se över möjligheten att tillfälligt lagra och sälja produkter på gården.

SKRIFTLIG DOKUMENTATION

Dokumentation behöver finnas tillgänglig och fungera även i en kris. Att dokumentera verksamhetens rutiner bidrar till minskat personberoende och till att verksamheten bättre står emot störningar. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

- ☐ Se till att det alltid finns papper och penna så att du har möjlighet att dokumentera sådant som grisningar, betäckningar/insemineringar, behandlingar, förflyttningar med mera i en stalljournal vid störningar i el och internet.
- ☐ Skriv ner och skriv ut rutiner och instruktioner så att dessa finns lättillgängliga för alla i företaget. Skriv exempelvis ner hur man kan manuellkör utfodringen om automatiken slutar fungera. Håll personalen uppdaterad och fundera tillsammans på vad som skulle kunna göras ännu bättre.
- ☐ Skriv ut planer för vad som ska göras vid olika scenarier som strömavbrott, brand, vattenbrist eller transportproblem.

TA FRAM RESERVPLANER

Störningar kan uppstå både i fredstid och vid höjd beredskap. I båda fallen kan alternativa planer behövas för att verksamheten ska kunna fortsätta att drivas. Fyll i för uppföljning: Status: Ej påbörjat ☐ Pågår ☐ Klart ☐ Ansvarig:

Logistik

Tänk igenom hur företaget påverkas om transporter inte fungerar normalt.

- ☐ Planera alternativa vägar för transport av djur, foder och leverans av andra resurser vid blockeringar eller skador på infrastruktur.
- ☐ Ha tillgång till väl underhållna och fungerande transportfordon för evakuering av djur vid behov.
- ☐ Ta fram en reservplan för leveranser av förnödenheter om ordinarie leverantör inte kan leverera.
- ☐ Ta fram en plan för hur du kan lagra färdiga produkter om transporter inte fungerar.

Kommunikation

Tänk igenom hur kommunikation ska ske vid en krissituation. Hur kommunicerar ni om det blir störningar i ordinarie kommunikationsvägar? Hur kommunicerar ni inom företaget och hur når ni leverantörer, kunder och myndigheter?

- ☐ Investera i alternativa kommunikationsmedel, som satellittelefoner eller radio, för att säkerställa kontakt om vanliga nätverk inte fungerar. Samägande med grannar kan minska kostnaden.
- ☐ Skaffa batteridrivna eller vevradioapparater för att få information vid längre strömavbrott då både internet och telefoni slutat fungera.

Drivmedel

Tänk igenom hur företaget påverkas vid brist på drivmedel.

- ☐ Bestäm vilken verksamhet som behöver prioriteras vid brist på drivmedel.
- ☐ Energieffektivisera din verksamhet för att minska på behovet av drivmedel.

Elförsörjning

Tänk igenom hur verksamheten påverkas vid ett elavbrott (kortare och långvarigt).

- ☐ Gör en plan för hur verksamheten ska bedrivas vid ett elavbrott. Hur sker utfodring och utgödsling? Hur får ni tillgång till vatten? Finns fungerande nödventilation i stallar?
- ☐ Se till att reservverket klarar att försörja verksamheten med en jämnhet för modern teknik, typ LED-lampor och styrningsutrustning.
- ☐ Räkna ut hur länge gården kan drivas på reservenergi med befintliga lager. Bestäm vilka kritiska system som ska prioriteras vid brist på el.
- ☐ Se till att elsystemet är väl beskrivet för felsökning vid eventuella störningar.
- ☐ Undersök möjligheten för decentraliserad, förnybar energiproduktion.
- ☐ Planera för hur verksamheten ska kunna fortsätta vid långvariga strömbavbrott (exempelvis med hjälp av generatorer, solpaneler, batteribackup, ödrift).

Foder

Tänk igenom hur företaget påverkas vid brist på foder.

- ☐ Gör en plan för att hantera foderbrist. Om dina foderlager inte är tillräckliga för att hantera en omfattande foderbrist behöver du planera för att få tag på och använda alternativa fodermedel.
- ☐ Ta reda på vilka alternativa fodermedel du kan få tag på genom ditt kontaktnät.

Vid allmän foderbrist kan ökat nyttjande av beten underlätta.

- ☐ Se över alternativa betesmarker. Hitta outnyttjade marker som trädor eller skogs bete och överväg att vid behov använda dessa som alternativ för ungdjur eller sinkor.
- ☐ Ha extra stängsel hemma om du behöver kunna skapa tillfälliga beten.
- ☐ Ta bort buskar och sly som kan vara hemvist för fästingar och andra parasiter. Inspektera marken innan djur släpps ut så att det inte finns skräp eller giftiga växter.
- ☐ Behandla vid behov djuren förebyggande med parasitmedel för att minska risken för vektorburna sjukdomar och parasiter. Dessa sjukdomar kan också förebyggas genom att välja blåsiga och öppna beten utan buskar och sly, samt genom att undvika sankta betesmarker och ha en plan för betesrotation.

KOM IHÄG: VID BYTE AV FODERMEDEL

För att undvika att djurhälsan påverkas negativt är det viktigt att komma ihåg att ha en långsam tillvänjning av foder genom att anpassa foderstaten långsamt (gradvis över minst en veckas tid).

Vatten

Tänk igenom hur företaget påverkas vid brist på vatten.

- ☐ Gör en plan för hur ni får tag i vatten om ordinarie vattenkälla sinar eller blir obrukbar.
- ☐ Förebygg störningar i vattenförsörjningen genom exempelvis ta fram en karta över vattenförsörjningssystemet. Detta för att undvika att ledningar skadas vid grävarbeten samt säkerställa att vattenledningar och kopplingar är i bra skick.

BILAGOR OCH FÖRDJUPNINGAR

För mer detaljer, se faktabladet "Beredskap för mjölkgårdar".

Materialet har tagits fram inom ramarna för projektet När krisen eller kriget kommer – beredskapsplanering i primärproduktionen av svenska livsmedel. Ett samarbete mellan Statens veterinärmedicinska anstalt, Länsstyrelserna i Norrbottens och Gotlands län, Lantbrukarnas riksförbund, Hushållningssällskapet, Gård & Djurhälsan, Växa, Skånesemin, Svensk Fågel och Svenska Ägg. Projektet finansieras av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

Läs mer om projektet på SVA:s webbplats